

BEVEZETŐ

KEDVENC ELSŐ MONDATOM

John Irving

Nincs éppen kizárva, hogy írok még jobb első mondatot egy regénynek, mint a *Fohász Owen Meanyért*nek, de azért erősen kétlem. Van érzésem az első mondatokhoz, és írtam már néhány egészen csinosat. A *Garp szerint a világ* utolsó mondatát szokásom szerint előbb megírtam, mint az elsőt. „Ezzel szemben Garp szerint a világ Végzetesekkel van teli.” Az első mondat sem rossz. „Garp anyját, Jenny Fieldset 1942-ben letartóztatták Bostonban, mert megsebesített egy férfit a moziban.” Működik. Hiszen az első mondatok dolga az, hogy továbbolvasásra buzdítsák az olvasót.

Az *Árvák hercege* első mondata is meglehetősen kifejező. „Az árvaház kórházában – a fiúk osztályán, a Maine-beli St. Cloudsban – két nővér dolga volt, hogy nevet adjanak az új babáknak, és ellenőrizzék, hogy rendben gyógyul-e aprócska péniszük a kötelező körülmetélés után.” A kisiújk elnevezése és a péniszek ellenőrzése így egymás mellé téve valahogy aranyos, és nem egy olvasót elgondolkoztat majd a kérdés (joggal), hogy miért is „kötelező” az a körülmetélés.

A *Cirkusz gyermeke* első mondatának hatását nagyban alátámasztja az első fejezet alcíme: Törpék vére. Az első mondat csak tovább mélyíti ennek rejtélyességét: „Rendszerint a törpék vonzották vissza – vissza a cirkuszba, és vissza Indiába.”

Legújabb regényem, *A negyedik kéz* szintén hagyományos, figyelemfenntartó első mondattal indul: „Képzeljének maguk elé egy fiatalembert, úton egy fél percig sem tartó véletlen esemény felé: el fogja veszíteni bal kezét, messze az előtt, hogy középkorúvá érett volna.” Az olvasó megkapta a figyelmeztetést, hogy nemsokára rémes baleset következik be, márpedig ritka az olyan olvasó, aki elfordítaná tekintetét egy rémes balesettől.

Minden balesetek legnagyobbika pedig a halálos baleset, s ezzel vissza is értünk a *Fohász Owen Meanyért* első mondatához. „Arra ítéltetem, hogy egy szerencsétlen hangú fiúra emlékezzem, míg élek – nem

a hangja miatt, nem is azért, mert a legkisebb termetű ember volt, akit valaha is ismertem, de még csak azért sem, mert okává lett anyám halálának –, csakis azért, mert ő az oka annak, hogy hiszek Istenben; Owen Meany miatt vagyok egyáltalán keresztény.”

A pontosvessző segít, de az utána következő félmondat nagy kockázatot tartogat. Hiszen bizonyosan rengeteg az olyan olvasó, akinek tele a hócipője a keresztyénséggel, és azonnal eldobja a könyvet a láttán. Nem is hibáztatom őket. Mostanában az Egyesült Államokban nagyon folyik a keresztyén szájtépés – buzgó szentfazekak a politikában, szent felháborodás az Isten nevében lépten-nyomon. A *Fohász Owen Meanyért* első mondatában az a jó, hogy magában foglalja az egész regényt.

Sosem írom le az első mondatot, amíg nem tudom töviről hegyire az összes fontos dolgot, aminek történnie kell a regényben, legfőképpen – illetve *elsősorban* – azt, hogy mi lesz a vége. Amíg nem írtam meg a befejezést – és itt nem egyszerű vázlatra gondolok –, addig nem tudom az első mondatot sem megírni.

Példának okáért a gondolat, hogy Owen Meany Isten eszköze, vagy annak képzelet magát (a narrátorral együtt), nemcsak Owen parányi testméretéhez kapcsolódik különleges szállal, de ahhoz az illúzióhoz is, hogy gyakorlatilag nincsen súlya. A kép, ahogy a vasárnapi iskolás gyerekek a fejük fölé emelik – és Owen Meany elég könnyű ahhoz, hogy a levegőben egymásnak átadogassák, amint a tanár kiteszi a lábát – egyfelől a lehető legközelebb került a könyv elejéhez, másfelől pedig visszaköszön a legvégén is, amikor Owen látszólagos súlytalanságára az a magyarázat, hogy mindig is Isten kezében volt.

Amit viszont *legelőször* írtam meg, az természetesen az utolsó előtti bekezdés volt: „Mikor a fejünk fölé emeltük Owen Meanyt, és úgy adogattuk kézzől kézzre – szinte erőfeszítés nélkül –, könnyen hittük, hogy nincs is súlya. Eszünkbe sem jutott, hogy magasabb erők húzódnak meg a játéknak mögött. Most már tudom, hogy ezek az erők hittették el velünk Owen súlytalanságát, az erők, amelyeket nem éreztünk, mert nem volt hozzá hitünk, mert csődöt mondott a hitünk előttük. Ezek az erők emelték a magasba Owen Meanyt – ezek emelték ki a kezünkből.”

És két napra rá fűztem hozzá az utolsót, amely mindössze két mondatból áll: „Ó, Istenem, add vissza őt! Örökké kérni foglak.”

Az első mondatához pedig („Arra ítéltetem, hogy...”) csak jó egymásfél év múlva érkeztem el.

A vasárnapi iskolai jelenet részben önéletrajzi eredetű. Karácsonyi vakáción voltam otthon – vagyis a New Hampshire-i Exeterben 1983 vagy ’84 telén. Egy hosszúra nyúlt estét töltöttem gyerekkori barátaimmal, akiket évek óta nem láttam. Borúsan idéztük barátaink emlékét, akik Vietnamban estek el, meg akik gyógyíthatatlanul tönkretéve tértek vissza onnan. A veszteségek közé számítottuk azokat is, akiknek életét mindörökre megváltoztatták, némely esetben megnyomorították azok az erőfeszítések, amiket Vietnam *elkerüléséért* tettek.

Lehangoló egy lista volt ez; a karácsonyi hangulat különös módon gyásszal keveredett. Egyszer csak egyik barátom egy olyan nevet említett, amelyre egyáltalán nem emlékeztem. Valami Russellt. Vagy nem ismertem az illetőt, vagy teljesen megfeledkeztem róla.

Aztán egy másik jelenlévő emlékeztetett bennünket arra, hogyan szoktuk ezt az apró termetű gyereket a fejünk fölé emelni a vasárnapi iskolában. Korunkbeli volt, kilenc-tíz éves, de annyira kicsi, hogy a fejünk fölött tudtuk adogatni. Szörnyen dühítette a dolog, mi meg természetesen épp ezért csináltuk. Nem lehetetlen, hogy én voltam az ötletgazda. Barátaim legalábbis úgy vélték emlékezni, hogy én voltam az, aki leelőször felkapta ezt a Russell Akárcicsodát.

Abban a pillanatban visszatértek a Russellre vonatkozó emlékeim. Korán elköltözött a környékről a családja, nem értünk még tinédzserkorba sem. Többet nem találkoztam vele, de valaki úgy tudta másodkézből, hogy ő is Vietnamban esett el. Meghökkenésemben talán életem legostobább megjegyzését tettem:

– De hiszen *kicsi* volt ahhoz, hogy Vietnamba menjen!

Barátaim kissé aggodalmas, szánakozó pillantásokat vetettek rám.

– Johnny – mondta végül az egyik –, talán feltételezhetjük, hogy *megnőtt*.

Éjszaka ébren hevertem, és folyton az járt az eszemben: Mi van, ha...? Minden regényem ezzel a kérdéssel veszi a kezdetét. Mi van, ha *mégsem* nőtt meg? Ezen tépelődtem.

Owen Meany temetésén az egyik osztálytársa arra emlékszik, mennyire könnyű volt fölemelni. „Annyira *könnyű* volt, szinte nem is volt súlya! Hát hogy lehetett ennyire könnyű?”

Mert már akkor is Isten kezében volt, azért.

A *Fohász Owen Meanyért* miatt sok olvasóm hiszi, hogy „vallásos” vagyok. Csak hébe-hóba megyek templomba – és az emberek nagy többségéhez hasonlóan válságos időkben szoktam Istenben hinni. De so-

sem volt „vallásos megtapasztalásom”; sosem voltam tanúja csodának. A *Fohász Owen Meanyért*ben azért van egyes szám első személyű narrátor, mert a vallásos élményt, a csodát csakis a hívő szemszögéből lehet tanúsítani. A hívőt, akit választottam, Johnny Wheelwrightot, annyira gyöttrik a legjobb barátjával történetek, hogy meghibban belé, nem is kicsit – feltételezem, hogy az úgynevezett csodák szemtanúi általában ilyenek. Johnny Wheelwright haragja és örültsége egyaránt elválaszthatatlan attól, amit látott.

Van még egy vallásos kérdés, amit gyakran feltesznek nekem a regény miatt – alig valamivel ritkábban, mint azt, hogy hívő vagyok-e. Mégpedig: „Az, hogy Owen Meany mindig csupa nagybetűvel beszél, azt jelenti-e, hogy afféle Krisztus-figura? Mert az olyan, mint azok a régi Bibliák, amiben Jézus szavai piros betűkkel vannak kiszedve?”

Hát, voltaképpen igen, ha úgy vesszük. Piros betűkkel is kiszedhettem volna Owen szövegeit, de az nyilván túl sokba került volna a kiadóimnak. Ezenfelül meg voltam győződve róla, hogy a nagybetű még irritálóbb, mint a piros. Owen hangja pedig irritáló, és nemcsak a hangzása miatt, hanem azért is, mert mindig *igaza* van. Irritáló az olyan ember, akinek folyton igaza van, és még az orrunk alá is dörgöli. A próféták irritálóak, és Owen Meany határozottan próféta.

Mivel sosem kezdek el egy regényt, amíg nem tudom a végét, a regényeim mindig predesztináltak. A *Fohász Owen Meanyért*ben igazán nem volt nehéz a főhősnek némi előérzetet kölcsönözni a rá váró sorsról. Végére is én *mindig* tisztában vagyok vele, milyen sors vár a szereplőimre. Owen irtózatot terhet cipel: előre látja a saját halálát. Állhatatos hite bizonyosságot nyújt neki, hogy – akár különös testalkatának és hangjának, a lövés kitartó gyakorlásának – a halálának is értelme van.

A vietnami háttértől és a vallásos csodától eltekintve a *Fohász Owen Meanyért* a gyerekkor elvesztéséről is szól. Úgy éreztem, ezt a veszteséget a legjobban egy gyerekkori barát elvesztése teszi érzékelhetővé. Ebben a regényben az emberek folyton elveszítenek ezt-azt – nem csak Johnny Wheelwright veszíti el az ujját, az anyját és a legjobb barátját.

Legelső regényemben, a *Setting Free the Bears*ben is meghal egy legjobb barát – méhek döfik halálra! A másodikban és harmadikban – *The Water-Method Man* és *The 158-Pound Marriage* – két házasság vész oda, egy pedig végzetesen megromlik. A *Garp szerint a világban* egy szem és egy pénisz vész el – nem is beszélve egy gyermek életéről, meg az anyjéről, sőt, a főszereplőéről is. A *Hotel New Hampshire*-ben több

gyermek is meghal, aztán megint egy anya, egy nagyapa, egy terrorista, még egy medve és egy kutya is. Az *Árvák hercege*ben annyi a veszteség, hogy sok volna felsorolni. A *Cirkusz gyermekének* egyik mellékszereplője sorozatgyilkos, nem csoda hát, ha sok a könyvben a halál. *Widow for One Year* – négy további halál, egy további gyilkos. A nevezetes negyedik kéz pedig a *Negyedik kézben* egyáltalán nem is kéz, hanem a fantomfájdalom, amit a főszereplő érez a *kétszer* is elveszített kezében.

Persze minden jó író ismétli magát, de amikor az ismétlés szinte szóról szóra megy végbe, az többnyire öntudatlanul történik.

Owen Meany fizikumának első leírásától megütköztem. Tetszeni tetszett, de valahogy úgy hangzott, mintha olvastam volna már valahol. Nem éreztem eredetinek. Annyira ismerős volt, hogy aggódni kezdtem, hátha plagizálok valakit. Íme a mondat: „Ő maga is jóformán sírkőszínű volt, a bőre félig elnyelte, félig visszaverte a fényt, akár a gyöngy, úgyhogy néha egészen áttetszőnek tűnt, főként a halántékán, ahol a kék erek is átütöttek (mintegy további bizonyítékképpen törpe termete mellé, hogy túlságosan korán jött világra).”

A mondat, amint leírtam, máris *túl* ismerősnek tetszett. Bizonyos voltam benne, hogy plágium. Megmutattam a feleségemnek a gyanús mondatot.

– Olvastál már ilyesmit? – kérdeztem.

– Hogyne – felelte. – Az *Árvák hercege*ben.

Önmagamot plagizáltam. Rögtön nekiláttam felkutatni a forrást, s meg is találtam: a haldokló Fuzzy Stone-ról adott leírásomban. „Nappali fényben szinte átlátszónak tetszett Fuzzy, mintha csak elég erős fénybe kellene tartani, hogy valóban át lehessen látni a testén, megfigyelni, hogyan dolgoznak gyöngye, elgyötört szervei, hogy életben tartsák.”

Visszatekintve egyetlen szót sem kívánnék megváltoztatni egyik mondatban sem. Úgy okoskodtam, hogy az ismétlés természetes következménye annak, ha az embernek van érdemi mondanivalója.

A *Fohász Owen Meanyért* olvasói arra is rá szoktak kérdezni, hogy *nekem* milyen élményeim voltak a vietnami háborúval kapcsolatban. Még a főiskolán megházasodtam, és gyerekem is született. A diákoknak járó 2-S jelű mentességből rögtön a családfőnek járó mentességbe estem át, a 3-A-ba. Nem férhetett hozzám semmilyen behívás. (Mintha csak levágtam volna a jobb mutatóujjamat.) Ez pedig kellőképpen el is távolított tulajdon nemzedékemtől: kívülállóvá váltam, megfigyelővé. Barátaim a leg súlyosabb döntéskényszerrel szembesültek tízes éveik

végén, a húszasok elején: menjenek Vietnamba, vagy tegyenek valami drasztikusat, hogy elkerüljék.

Engem elsőszülött fiam, Colin megkímélt a döntéstől – pedig nem szenvedtem volna miatta, ha meg kell hoznom. Én elmentem volna. Nem mintha hittem volna a háborúban – több alkalommal is tüntettem ellene. És azért sem, mintha hazám iránti kötelességnek éreztem volna. Akkor nem. *Abban* a háborúban nem. Mégis elmentem volna Vietnamba, de rosszabb okokból. Azért, mert írónak készültem, és kíváncsi voltam: látni akartam a háborút, meg akartam tapasztalni.

Mielőtt megnősültem és gyereket nemztem volna, még jelentkeztem is a Tartalékos Hadkiegészítő Osztálynál. Nem is azért mentem volna Vietnamba, mert bezsuppolnak, hanem önként. De másként alakult.

Ami Vietnambot és a többit illeti, egyetértek azzal, amit Johnny Wheelwright gondol a hatvanas évekről: „mennyire hiányzott belőle az ironia”. A tévével kapcsolatban pedig Owen Meany véleményét osztom. Még igazabbnak érzem most, mint valaha. A világban tapasztalható rengeteg fontoskodás és téboly Owen szavaival élve „TÉVÉBE VALÓ”.

Tizenkét évvel később még szélsőségesebben hangsúlyoztam ezt a felismerést a *Negyedik Kézben*, ám Johnny nagyanyjának halála a *Fohász Owen Meanyértben* szép előképe a mai televízió ürességének. „Azon este, amikor Nagyanya meghalt, Dan az ágyában feltámaszkodva találta. Mintha csak elaludt volna tévénézés közben, úgy, hogy a távkapcsoló éppen csatornaváltásra volt állítva. De nem aludt, halott volt már, és megdermedt hüvelykujja egyszerűen úgy szorult rá a gombra, hogy a készülék állandóan váltogatta a csatornákat. Mintha csak valami érdekeset keresett volna Nagyanya.”

Akkoriban, 1989-ben ez még eléggé szokatlan halálnak tűnt. Gyanítom, hogy manapság egyre többen távoznak így az élők sorából. Kiváncsian keresve valami érdekeset a tévében. De nem fogjuk megtalálni. Aligha található a tévében olyasmi, ami ébren tart. Vagy életben.

Owen Meanynek, a prófétának persze a tévé kérdésében is igaza volt.

Semmi felől ne aggódjatok, hanem imádságokban és könyörgésekben minden alkalommal hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat az Isten előtt.

PÁL APOSTOL LEVELE A FILIPPIBELIEKHEZ

Problémáim között korántsem a legcsekélyebb, hogy elképzelni is igen nehezen tudom, milyen is lehetne egy igazi, őszinte, önmagát igazoló vallási tapasztalat. Hogy is bizonyíthatná önmagát Isten oly módon, ami minden további kételyt kizár, anélkül hogy valamit összezúzna bennem? Ha nem marad tér a kétely számára, nem marad tér számomra sem.

FREDERICK BUECHNER

Az a keresztény, aki nem hős, az disznó.

LEON BLOY